

Мельничук Ольга Степанівна

Національний університет «Одеська юридична академія»

професор кафедри загальної теорії права та держави,

доктор юридичних наук, професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ ТА ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Розвиток сучасного юридичного знання спрямований на освоєння сфер науки, які дозволяють збагачувати та поглиблювати існуючі теоретичні конструкції, відкривати нові грані існування права та держави. У цьому контексті важливо звертатися до гносеологічних підстав юриспруденції, які формують різноманіття парадигм щодо визначення права та держави.

А. Ю. Цофнас визначає парадигму як методологічні і теоретичні положення та відповідні їм фундаментальні поняття, методи, прийоми, технічні засоби, правила наукової діяльності, які є взірцем для вирішення завдань, які стоять перед дослідником. Тобто, парадигма – це будь-яка сукупність завдань, деяка структура рішень яких, завдана прийнятим концептом, є моделлю (рецептом, приписом і т.п.) для рішення інших завдань [1, с. 192].

Поняття парадигми можна розуміти, з одного боку, як наукову картину світу, що базується на певному типі раціональності та претендує на те, щоб мати універсальне значення в рамках тієї або іншої науки. З іншого боку, парадигма – це засіб постановки та вирішення завдань. Та, якщо спробувати узагальнити, то засоби постановки певних завдань – це і є певний вибір картини світу. Прикладом такої «картини світу» у юриспруденції може бути певний тип праворозуміння (позитивістське, природно-правове, соціологічне, інтегративне тощо). Виходячи з певних

позицій щодо типу праворозуміння, можна надати визначення праву та державі, їх меті, завданням, функціонуванню, приналежності до правової системи і т.д. Але це не означає, що між поняттями парадигма та праворозуміння можна остаточно поставити знак рівності, розмиваючи межі цих термінів у такий спосіб.

Іншим прикладом парадигми у сучасній юриспруденції є використання класичної, некласичної (модерністської) та постнекласичної (постмодерністської) методології. Не дивлячись на те, що іноді щодо існування цих парадигм застосовується їх темпоральна оцінка, вони всі можуть бути присутніми у сучасних дослідженнях, в залежності від того, який методологічний інструментарій є доречним для вирішення поставленої задачі та ступеню прийняття плюралістичності та міждисциплінарності у юридичній науці конкретного науковця.

Тобто, галузевій юриспруденції іноді вдосталь класичної парадигми, як механіці достатньо ньютонівської фізики. Загальнотеоретична юриспруденція, на відміну, до речі, від теорії права та держави, в більшій мірі стоїть на позиціях некласики. А постнекласика – це вже методологічна основа для філософії права, соціології права, аксіології права, антропології права тощо.

На думку Ю. М. Оборотова, інноваційна наповненість методології юриспруденції вимагає від дослідників толерантності в оцінці використовуваних концептуальних ідей, парадигм, методологічного інструментарію, категорій і конструкцій і, звичайно ж, методологічної оптики, що забезпечує ситуативність та індивідуальність в осягненні правової сфери та державності. При цьому розвиток методології юриспруденції в напрямку міждисциплінарності і змішаних методологій не залишає сліду від замкнутості на себе правової нормативності і дозволяє знайти виходи з проблеми загрозливої дегуманізації державної влади [2, с. 46].

Як зазначається, оптична сталість класичного і некласичного типу раціональності, пов'язана з тим, що методологічна оптика класичної раціональності була сконцентрована на дослідженні виключно об'єкта, а методологічна оптика некласичної раціональності була звернена до розгляду взаємодії об'єкта і суб'єкта. На відміну від цього, постнекласична раціональність, як правило, йде від предметних до проблемних досліджень. До того ж, тут, методологічна оптика – це оптика дослідницького бачення, для якої можлива зміна оптик, комунікація різних підходів і пошук об'єднаних горизонтів [3, с. 45].

Отже, при характеристиці парадигм можна використовувати два підходи: тип раціональності та систему принципів.

Характеризуючи перший підхід, потрібно звернутися до ідеї, яка належить М. Веберу. Він стверджує, що існують наступні типи раціональності: формальна раціональність, традиційна раціональність та ціннісна раціональність, які цілком можуть бути відповідними таким парадигмам як класика, некласика та постнекласика.

При розгляді процесу розвитку праворозуміння у різноманітних культурах та цивілізаціях Ю. М. Оборотов окреслює такі парадигми, які також яскраво ілюструють типи раціональності:

1) парадигми донаукового праворозуміння, коли юриспруденція ще не існувала як самостійна галузь гуманітарного знання (учення про право у стародавні часи, легізм у стародавньому Китаї, міфологічне праворозуміння);

2) парадигми наукового праворозуміння, коли відбувся розділ сфер релігійного та світського (парадигми юридичного раціоналізму – нормативна, психологічна, соціологічна та ін.);

3) парадигми постнаукового праворозуміння, коли відбувається криза раціональності (парадигми праворозуміння постмодерну – антропологічна, інтегративна, ціннісно-нормативна).

Відповідно до другого підходу, виділяючи у юриспруденції три парадигми: класичну, некласичну та постнекласичну, слід окреслити їх відмінність у використанні певних принципів пізнання.

Особливостями класичної парадигми у юриспруденції є те, що право сприймається як об'єктивна реальність, як частина світу, що оточує людину в повсякденному житті; розуміється як соціальний механізм, закономірності функціонування якого подібні до закономірностей функціонування будь-якого механізму. У змісті права завжди домінує раціональний елемент та право є втіленням розуму та логіки. Воно слугує останньою інстанцією у вирішенні соціальних протиріч та у ньому можлива об'єктивна істина. У праві існують стійкі причинно-наслідкові зв'язки, що мають універсальний характер. Для класичної парадигми специфічним та визначальним є використання таких принципів як: об'єктивність, раціональність, історизм, монізм та детермінізм.

Некласична парадигма методології юриспруденції виникла за рахунок неспроможності класичних принципів охопити цілий спектр правових явищ. Її особливостями є те, що право сприймається як складова людської свідомості та критерій самооцінки й самообмеження. Право іманентно властиве людині, а тому його реальність, передусім, суб'єктивна, а не об'єктивна; воно є відносною, а не абсолютною категорією. Розвиток права є плюралістичним цивілізаційним процесом та права людини є вершиною юриспруденції. Серед принципів некласики: суб'єктивність, поєднання раціонального та нераціонального, абстрагування від історії, плюралізм, індетермінізм.

Становлення постнекласичної методології пов'язано з філософією постмодерну, з одного боку, та з тим, що некласична парадигма не змогла реалізувати потенціал аксіології, антропології та герменевтики, з іншого боку. Особливостями постнекласичної парадигми у юриспруденції є те, що право розуміється як інтерсуб'єктна конструкція, зміст якої визначається

дискурсивними засобами. Мислення про право змінює право, тобто юриспруденція втрачає монополію на осягнення права. Воно є плюралістичним, а це означає, що немає найкращих та найгірших засобів осягнення права. Будь-яке діюче право є продуктом інтерпретації. Принципами постнекласики є: інтерсуб'єктність, міждисциплінарність, принцип додатковості та плюралізму.

Таким чином, парадигмальні характеристики методологічних принципів у юриспруденції спроможні надати якісний інструментарій щодо як гносеологічних, так і онтологічних основ сучасного права та держави, не обмежуючи процеси їх пізнання моністичністю або раціоналізмом, та передбачаючи плюралістичність, індетермінізм та можливості міждисциплінарних пошуків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цофнас А. Ю. Избранные статьи / Ред-сост. Е.М. Иванова, Л.Л. Леоненко, Д.Н. Ляшенко / Отв. ред. А.П. Овчинникова. – Одесса : Издатель С.Л. Назарчук, 2020. 308 с.

2. Оборотов Ю. М. Юридична методологія як інноваційна сфера // Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : ВД «Гельветика», 2019. — Т. 1. — С. 44 – 46.

3. Гусельцева М. Методологічна оптика як інструмент пізнання // *Психологія і суспільство*. – 2017. № 4, с. 39-55.

Ключові слова: методологія сучасного права та держави, методологічні парадигми у юриспруденції, методологічні принципи, класичні принципи, некласичні принципи, постнекласичні принципи.

Key words: methodology of modern law and state, methodological paradigms in jurisprudence, methodological principles, classical principles, non-classical principles, postnon-classical principles.